

İPTİDAÎ CEMİYETLERDE EDEBÎ ŞEKİLLERİN İŞLEVİ

ZEKİYE SÜLEYMAN EGLÂR

Etnoloji Asistanı

Amerika'nın en büyük, en meşhur kültürel antropologu Franz Boas'a göre, dünyada mevcut edebî şekillerin tetkiki, şekillerin bünye itibariyle aynı olmadıklarını ve aynı tarzda da dünyaya yayılmış bulunmadıklarını göstermiştir (1). Masal ve türküye her yerde rastgelinir. Bu iki şekil iptidaî cemiyetlerin edebiyatlarının esasını teşkil eder. Fakat bazı öyle edebî şekiller de vardır ki, ancak muayyen mıntakalarda tesadüf edilir ve başka alanlarda mevcut değildir. Meselâ darbimeseller, bilmece ve epik edebiyat gibi.

Darbimesellere, eski dünyanın bütün cemiyetlerinde rastgelindiği halde, Amerika'da hiç görülmez. Afrika, Asya ve Avrupa edebiyatlarında ise, son zamanlara kadar darbimesel mühim bir mevki işgal etmiştir. Bilhassa Afrika'da darbimeseller daimî surette kullanılır, hattâ mahkeme kararlarının bile esasını teşkil ettiği olur. Asya edebiyatı da darbimesel bakımından çok zengindir. Halbuki Amerika yerlileri arasında darbimesel hiç te tanınmış değildir.

Bilmeceye gelince, aynı şeyleri burada da görürüz. Eski dünyanın pek rağbet ettiği bir eğlence tarzı olmasına rağmen, Amerika'da hemen hemen hiç mevcut değildir.

Şimdi üçüncü edebî şekle, edebiyatta epik şekline geliyoruz. Bu edebî şeklin yayılışı da geniş, fakat buna rağmen muayyen mıntakalar içindedir. Meselâ, yalnız Avrupa alanı ile Orta Asya'nın epey geniş bir alanında yayılmıştır. Amerika'da ise kabilelerin uzun, birbirine bağlı ananeleri mevcuttur. Fakat bugüne kadar, hakikî bir destan veya romans diyebileceğimiz bir edebî ifadeye rastgelinmemiştir. Reislerinin doğuşundan ve kahramanlıklarından bahseden Polinezya efsanelerini ise belki epik edebiyatı içine alabiliriz.

Bu edebî şekillerin dünyaya yayılış tarzından aşağıdaki neticeleri çıkarmak mümkündür:

1 — Aynı medeniyet sistemi içinde *bulunmayan* cemiyet bünyelerine bağlı edebî şekiller dünyanın muhtelif yerlerinde aynı evrim tekâmül seyrini takip etmez.

Daha evvel de söylediğimiz gibi bilmece, darbimesel ve epope gibi edebî şekiller, meselâ Avrupa'lının Amerika'ya gelişinde, Amerika yerlilerinin edebiyatında mevcut değildi. Eğer Amerika yerlilerinin edebiyatı, tabii evrim yollarında, Avrupa şekillerinin tesiri altında kalmaksızın yürüseydi, çok muhtemel ki yukarıda saydığımız şekilleri yine de inkişaf ettiremeyecekti.

2 — İptidâî cemiyetlerde muhtelif edebî şekiller mevcuttur. Bu şekiller, bir cemiyetin içinde bulunduğu muhtelif şartların işlevleri (fonksiyonları) dır.

Yukarıda iptidâî cemiyetlerde görülen edebî şekiller hakkında verdiğimiz umumî hükümler birçok iptidâî cemiyetlerin edebî belirtilerinin tetkiki neticesinde çıkarılmıştır. Bunu sağlayacak birçok misâller verebiliriz, fakat yukarıda verdiğimiz iki esasa uygun olarak bu edebî şekil belirtilerini buldukları cemiyete nisbetle ele almak icabettiğinden her bir misâl için etraflı bir hülâsa vermek gerekiyor. Onun için biz burada maalesef ancak üç cemiyet almağı yeter göreceğiz. Maksudımızı belirtmek için cemiyetleri coğrafya bakımından aralarında geniş mesafeler bulunan alanlardan alıyoruz. Bu fikirle evvelâ Dobu'ları, sonra Trobriand'ları ve en son olarak da Kvakiutl'ları ele alacağız.

MELANEZYA DOBU'LARI (2)

Dobu, Yeni Gine sahillerinde ufak bir adadır. Burası sihirbazlığın fevkalâde önemli olduğu bir yerdir. Dobu'lar arasında yaşamış olan Dr. Reo Fortune bu cemiyeti "Dobu Sihirbazları,, (Sorcerers of Dobu. 1932) adlı kitabında tasvir eder.

Bu cemiyet arasında bilhassa revaçta olan tipik edebî şekiller sihrî formüller, büyüler ve beddualardır. Bir Dobu'ya göre hiçbir şey sihirsiz elde edilemez ve her faaliyetin bağlı olduğu bir sihir formülü vardır. Bu sihir formüllerine de şahsen tesahubedilir. Bu formüllere ancak bir akrabadan armağan olarak, veya satın alarak, veyahut da gizlice birinin söylediklerini işitmek suretiyle sahip olunur. Bu sihir formüllerini hastalıklarda, iktisadî mübadelelerde, bir de bitkilerin (nebatların) büyümesini teminde kullanırlar.

Dobu adasında gıda maddeleri yeter derecede bol değildir. Onun için bahçelerine pek itina ederler. Mamafî bu itina ve ihtimam bizim anladığımız anlamda değildir. Onların inançlarına göre yamalar (tatlı patatesin iri cinsi) sihirsiz büyümmez. Yamalar büyüdüğü zaman bunları toprağa bağlamak için başka sihrî usuller kullanılır, çünkü onlara göre yamalar gezgincidir. Yamalar muayyen bir dereceye kadar büyüdükten sonra, bu sefer de yamaların sahibi komşu yamaları kendine çekmek ve komşusunun kendi yamalarını cezbetmek için yapmış olduğu büyülerini bozmak için sihrî formüllerden faydalanır. İşte bu mukabil sihirler, bitkiyi daha sağlam kökleştirir ve hasat zamanına kadar yamaları muhafaza eder. İyi mahsul bir nevi hırsızlık itirafıdır. Başka bahçelerden hatta ana tarafı akrabaların bahçelerinden sihirle bu yamalar ayartılmış sayılır.

Hasat miktarı da dikkatle gizlenir ve ondan bahsetmek bir tahkidir. Karı koca mahsullerini azar azar anbarlarına götürürler. Hele mahsul iyi ise komşularının fena niyetinden bütün bütün şüphe ederler, çünkü kıskanç biri, onlara hasedinden, hastalık ve ölüm büyülerini yapabilir.

Dobu'lar arasında her kadın ve erkek birden beşe kadar hastalık büyülerini bilir. Her büyü muayyen bir hastalık içindir. Mamafi her adam aynı zamanda sahip olduğu formülün menfisine de, yani iptal edicisine de maliktir. Bu sihirler sahiplerinin kudretlerini artırır ve bunlara pek gıpta edilir.

Diğer bir edebî şekli de beddualar teşkil eder. Dobu'lar bedduaları mülklerini işaretlemek, onları çalınmaktan muhafaza etmek için kullanırlar. Meselâ "bu Alo'nun ağacıdır,, veya "bu Nada'nın ağacıdır,, demek: "İşte dokunanlara nüzül isabet etsin diye Alo'nun beddua ettiği veya dokunanlar uyuz hastalığına tutulsun diye Nada'nın beddua ettiği ağaç budur,, demektir. İşte ağaç sahipleri, ağaçlarına zarar vereceklere böyle beddua ederler ve bu ağaçların meyvasını çalanlar da bu hastalıklara tutulurlar. Ağaç sahibi de meyva toplarken kendi bedduası tesirinden kendini korumak için bir diğer iptal edici beddua söylemek mecburiyetindedir. İş bununla da kalmaz, bazan hırsızlar kendilerinden başka ağaca dokunacak olanlara beddua ederler. Onun için ağaç sahibi meyva toplamağa geldiği zaman, bütün muhtemel beddualara karşı onları iptal edici beddualar söylemek mecburiyetindedir, aksi takdirde topladığı meyva ile birlikte birçok da hastalıklar yakalayabilir.

Dobu kültürü tamamen korku, kıskançlık ve şüphe içinde boğulmuştur. En büyük korku açlık korkusudur. Bu adada gıda hiçbir zaman yeter miktarda değildir ve herkes eğer yamalarını tohum olarak kullanırsa, dikme zamanından bir iki ay evvel muhakkak aç kalır. Affedilmeyecek olan en büyük ihmâl tohumluk yamalarını yemektir. Bu kayıp hiçbir zaman telâfi edilemez. Meselâ bir karı koca arasında böyle bir şey olsa, tamiri kabil değildir. Esasen karı ve kocanın ayrı ayrı bahçeleri vardır ve birbirlerine tohumluk yam vermezler. Dobu'ların bir inancına göre de ancak ana tarafından olan akrabaların yamaları insanın bahçesinde yetişebilir. Böyle zamanda ise, ana tarafı akrabaları bile, insanı bu müşkülden kurtaramazlar. Tohumunu yiyen veya yediren Dobu ölünciye kadar serseriliğe mahkûmdur.

Karı koca arasında bile korku, itimatsızlık ve kıskançlık vardır. Bu cemiyette dışardan evlenen (eksogamik) gruplar birbirlerine müthiş büyüçüler, sihirbazlar nazariyle bakarlar. Onun için düşman grubundan bir kimse ile evlenirler ve bu şekilde bu grupla ölünciye kadar düşman yaşarlar. Hele karı koca birbirlerine ellerinden gelen fenalığı geri koymazlar. Mütemediyen birbirlerine, ikisinden biri ölünciye kadar, hastalık büyüleri yaparlar. Geri kalan eş, muayyen bir müddet matem tuttuktan sonra, ölen eşinin köyünden bir daha dönmek üzere köçülür. Herkes komşusundan korkar ve şüphe eder, çünkü komşular evin altında saklanıp dinliyerek sihir formüllerini çalabilirler. Bahçesi iyi yetişen bir adam, kıskanç komşusunun gelip hastalık ve ölüm büyüü yapmasından korkar. Bir Dobu birisine zarar vermek istediği zaman, dostluğunu bir kat daha artırarak iki misli mültefit olur. Mütema-

diyen birbirlerini zehirlemekle meşguldurlar. Bir kadın tencerenin başından bir dakika bile ayrılamaz.

Dobu'lar arasındaki sosyal ve iktisadî şartlar da bu cemiyet insanları arasında haset ve fena niyetin doğmasına sebep olmuştur. Aralarındaki karşılıklı şüphe ve emniyetsizlik ve bunun ifadesi olan sihir ve büyücülük, geçimi zor, iktisadî temeli dar olan bu cemiyetin hayat şartlarından doğar. Bir Dobu'nun hayat mücadelesindeki yegâne silâhı, sihrî formülleri, büyüleri ve beddualarıdır.

Bu sihrî formüllerin, büyülerin ve bedduaların gayesi, bir ferdin hayatını saran ve dolduran tehlikeleri en aşağı hadde indirmektir. Bu sihirler vasıtasıyla Dobu, bir parça dayanacak bir emniyet kazanır ve aynı zamanda komşularına aynı şekilde mukabele etmesini öğrenir.

TROBRIAND'LAR⁽³⁾

Şimdi bir de Melanezya gurubuna mensup Trobriand'ların edebiyatını bir araştıralım:

Trobriand adaları, Yeni Gine'nin şimal doğu istikametinde uzanan yassı mercan adalarıdır. İklim mutedildir. Yağmur her yere aynı miktarda yağar. Toprak münbittir ve bilhassa yamaların, taroların (patatesin bir cinsi) ve hindistan cevizinin yetişmesine elverişlidir. Girintili çıkıntılı sahillerinde balık boldur. Komşuları arasında en çok sayılan ve en zengin olan Trobriand'lardır. Mahir bahçıvan, iyi sanatkâr, usta gemici ve açık göz tüccardırlar.

Trobriand'ların edebiyatı, şekil itibarıyla, Dobu'larınkinden daha zengindir. Bir çok hikâyeleri, mitleri, efsaneleri, sihrî formülleri vardır.

Sihrî formüllerini bahçe işleri münasebetiyle kullanırlar. Yerine göre ve bitkinin gelişmesindeki muhtelif merhalelere göre değişik sihir formülleri söylenir. Ziraatin ilk ameliyesinde söylenen formüller, toprağı münbit ve bereketli kılmak içindir. Meselâ bitki büyürken de başka formüller, büyüme hızını artırsın diye söylenir. Hasatta kullanılan sihir de başkadır. Aynı zamanda insanların gıdalarını arttırmak ve iştahlarını kısmak için de sihre baş vururlar.

Şimdi bu cemiyetin iktisadi hayatına dönelim ve burada sihrin oynadığı büyük rolü görelim.

Trobriand'lar umûmiyetle bahçıvandırlar, balıkçılık onlarda ikinci derecededir. Bilhassa gıdalarını yam gibi bahçe mahsulleri teşkil eder. Bahçeleri köyün dışındadır, bahçelerde kadın erkek beraber çalışırlar. Bir Trobriand'ının hayatının yarısı bahçede geçer, bilhassa bahçelerin görünüşüne ve istihsal kuvvetine pek itina ederler. En büyük gayeleri iyi bahçıvan sıfatını kazanmaktır. Her köyde bir bahçe sihirbazı bulunur, reisin nezareti altında çalışır ve diğerlerine bir önder olur. Sihrin isabetine tam mânasıyla inanırlar, hiç kimse bahçe sihirbazı gereken formülleri söylemeden, icabeden büyüleri yapmadan bahçe işine başlamaz. Bu cemiyette diğer bütün faaliyetlerin ağırlık merkezini bu bahçe

işleri ve bu münasebetle söylenen hikâyeler ve sihrî formüller teşkil eder.

İlkteşrin sonunda, yağmurlu havalar başladığı ve bahçe işlerinin azaldığı zamanlar Trobriand'lar evlerinden pek fazla çıkmazlar. İşte böyle zamanlarda "kukvanebu,, adını verdikleri bir nevi hikâyeler anlatırlar. Bu hikâyelerin bile son ettikleri bitkinin büyümesi üzerinde müessir olacağına inanırlar. Hikâye anlatmaktan maksat bir dostluk havası yaratmak ve eğlenmektir.

İkinci bir hikâye nevi de, yerlilerin "libvogvo,, dedikleri hikâyelerdir. Bu hikâyeler tarihî rivayetler ve efsanelerdir. Konular bilhassa yerlileri yakından ilgilendiren ve coşturan iktisadî rekabetler, harpler, sergüzeştler, merasimli mübadeleler ve danslardır. Bu hikâyeleri de tamamen hakikat telâkki ederler.

Üçüncü tip hikâye, kutsal hikâyeler veya mitlerdir. Bunlara "liliu,, denir. Bu üçüncü şekil diğer ikisinden çok farklıdır. Birincisi eğlendirici hikâyelerdir, ikinciler sosyal emellerin ifadeleridir, "liliu,, lar da kutsal sayılan hikâyelerdir. Bu sonuncuların kültürel rolü önemlidir.

Her hangi sosyal veya ahlâkî kaideden şüphe edildiği zaman, daha büyük bir kudretin tasvibini kazanmak istendiği zaman, mite müracaat edilir. Mit, böyle zamanlarda, antikite, kutsiyet ve hakikatın bir ölçütü (criterium'u) olmuş olur.

Bu noktayı aydınlatmak için yaradılış mitini ele alalım. Meselâ, Trobriand'lara göre insanlar evvelâ yer altında yaşarlardı. Yer altı insanların da köyleri, klanları ve mahalleleri vardı. Aralarında sınıf farkı mevcuttu. Fertler, mülkiyet sahibi sanatkâr idiler; sihir de bilirlerdi. Yer yüzüne çıkmağa karar verdikten sonra, bütün mal ve mülklerini toplayıp, seçtikleri yere geldiler. Yer altından çıktıkları mahal ekseriya köyün ortasında bir mağaracık, ağaç kütüğü, bir su kaynağı bir taş yığını ile belli olurdu. Bu noktalara yerliler "çukur,, veya "ev,, adını verirlerdi. Mitlerine göre, her çukurdan bir çift insan çıkmıştır. Bunlar kardeşiler. Kızdan yer yüzündeki neslin başlaması, erkekten de kız kardeşine bakması, himaye etmesi beklenir. Bu çiftler bu çukurların civarına ve bunların etrafında teşekkül etmiş olan köye ve yakın arazisine sahip olurlar. Bu şekilde başlamış olan insan topluluklarının kendilerine göre iktisadi hakları, imtiyazları vardır.

Pek önemli bir rol oynayan sosyal sınıf meselesi de, muayyen bir "Obukula,, adlı çukurdan bazı hayvanların çıkmasıyla halledilmiştir. Bu çukurdan arka arkaya dört klanın totemleri olan kertekele, köpek, domuz ve yerine göre yılan veya timsah çıkar. Bir aralık köpek en yüksek mertebeyi işgal eder. Sonra köpek ile domuz beraber oynarlar. Köpek çok kıymetsiz sayılan ve ancak kıtlık zamanlarda yenen bir bitkiyi yer. Domuz bunu görür görmez, hema köpeğe "mademki sen bu kadar aşağılık, pis bir bitkiyi yedin, artık sen alelade bir adamsın, bundan sonra baş benim,, der. İşte bugünden itibaren totemi domuz

olan Malasi klanı bütün diğer klanların üstündedir.

Bu miti anlamak için yalnız domuz ile köpek arasında geçen konuşmayı bilmek yeter değildir. Fakat bir defa bu cemiyetin sosyolojisi, sınıf farklarının fevkalâde önemi, gıda çeşitlerinin bir insanın içtimaf mevkiine göre tâyin olunuşu ve nihayet totemik teşhisler meselesi bilindikten sonra, daha insanlığın başlangıcında, köpek ile domuzun iki rakip klan arasındaki münasebetleri tesbit ettiği inancının sosyolojik mânası anlaşılır. Klanlar arasında üstünlük dâvası çıktığı zaman bu mite başvurulur. Hatta muhtelif yiyecek maddeleri hakkındaki tabu bahis konusu olduğu zamanda —ki pek sıktır— bu mite hal çaresi için müracaat edilir.

Bu önemli mitten maada, mahallî tâli başka mitler de vardır. Bunlar da daha küçük mahallî topluluklarda bulunur. Daha evvel de söylediğimiz gibi, köyün ortasında, yerden çıktıkları çukur bulunur. Yerliler burasını misafirlerine gösterirler ve cedleri olan kardeşlerden bahsederek. İlâveten de bu kardeşlerin beraberlerinde yer altından mahallî endüstrileri için gereken âletleri ve hüneleri de getirdiklerini söylerler. Birçok yerlerde ekonomik inhisarlara hak iddia ederler. Daha ileri köylerde asalet armaları bile bu şekilde yer altından gelmiştir.

Bu söylediklerimizin içtimaf önemleri, ancak bu yerlilerin vatanlaşlık, toprak, mahallî endüstri ve balık avlama yerlerine tevarüs etme fikirleri anlaşıldıktan sonra belirir. Çünkü kabilenin meşru prensiplerine göre, bu nevi bütün haklar mahallî topluluğun imtiyazlarıdır ve ancak bu cemiyetin kadın tarafından mensupları bu hakları iddia edebilir.

Yerli için mitin önemi görünüşünden çok daha fazladır. Asıl anlam, sosyal organizasyonun ananevi bünyesinde mündemiçtir. Öyle ki bir yerli bu mitleri masallarını dinliyerek öğrenmez, bilâkis bunları mensup olduğu kabilenin içtimaf bünyesinde bizzat yaşar.

Her bir mitin daha büyük bir hikâyenin bir parçası olduğuna şüphe yoktur. Böyle bir hikâyenin asıl önemi içtimaf işlevlerindedir (fonksiyonundadır). Böyle bir hikâyeye esasen mevcut olan mahallî birlikleri ve aynı ceden gelen insanların birbirleriyle olan akrabalıklarını bir kat daha kuvvetlendirir. Aynı zamanda bu hikâyeye ile bağlı olarak bir de şu fikir vardır : ancak aynı ceden gelen ve aynı çukurdan çıkan insanlar o toprağa sahip olabilirler. Bundan ötürü bu hikâyeye bir nevi tapu vazifesini de görmüş oluyor demektir. Meselâ, yenilmiş bir kabile düşmanları tarafından topraklarından kovulduğu zaman yine toprağı üzerindeki hakları ıskat edilmiş değildir. Bir müddet sonra tekrar eski yerlerine dönüp köylerini ve bahçelerini yeniden kurarlar.

Yerliler için bu hikâyelerin mahiyeti ne hayalî masallar, ne de geçmiş olayların bir naklidir. Bilâkis bunlar, bugünkü insanların hayatını tanzim ve tesbit eden, daha büyük ve önemli bir ana hakikatın ifadeleridir.

Görülüyor ki bir mitin işlevi ananeyi kuvvetlendirip kendisini daha yüksek, daha iyi daha tabiatüstü ilk olaylara irca etmek suretiyle, ananeye daha büyük bir kıymet vermiş olur.

KVAKİUTL'LAR (4)

Bir üçüncü cemiyet daha ele alalım — Amerika Kvakiutl'ları.

Şimalî Amerika'nın şimal batı Pasifik sahillerinde oturan bu Amerika yerlilerinin edebiyatı mitler, hikâyeler ve türküler bakımından zengindir. Yaradılış ve tufan mitleri bütün kabilelerde yaygındır, fakat bu kültürün en karakteristik ifadesi bazı mitler veya aile hikâyelerinde ve bir de türkülerindedir.

Bu aile hikâyeleri bir ailenin içtimaî durumunun yüksekliğine, ev ve totem direklerini kullanmada ki haklarına, armalarına, bazı şahıs adlarına, mitlere, muayyen türkü, dans.. v. s. gibi imtiyazlara delildir. Sosyal mevkii yüksek olan şahıslar bu hikâye ve türküleri ziyafetlerde söylerler; bu hikâye ve türkülerin ferdî mülkiyeti vardır.

Kvakiutl'ların kültürü bir nesil evvelki müteaddit antropologlar tarafından inceden inceye tetkik edilmiştir. Bu bilginlerden biri de Franz Boas'dır.

Kvakiutl'lar, Vankuver adasının şimal kısmıyla bu adanın doğusuna düşen Amerika kıtasının sahillerinde otururlar. Bu mıntakalarda hayat mücadelesi o kadar şiddetli değildir; deniz ve ormanlardan bol gıda temin etmek mümkündür. Muhtelif balık cinsleri sahillerinde avlanır. Ormanları çeşitli meyvalar ve köklerle doludur. Yüksek dağlarında keçiler yetişir.

Balıkçılık ve meyva toplama mevsimlik işlerdir. Başlıca gıdaları somon balığıdır. Hatta du balığı kurutup büyük tahta sandıklarda muhafaza ederler. Bir başka cins balığın da yağın çıkarıp ağaç kabuğundan yapılmış şişelerde muhafaza ederler. Muhtelif dağ üzümlelerini ve kökleri kurutup kış için hazırlarlar. Kısa bir iş mevsiminden sonra önlerinde eğlence ve sohbet için uzun bir zaman kalır.

Birkaç Kvakiutl ailesi bir arada büyük tahta evlerde otururlar. Her ailenin kendi bölüğü, kendi ocağı, kendi kileri ve kendi ufak tefek eşyası vardır. Fakat imtiyaz ve şeref mücadelesinde muvaffakiyet ak-raba gurubunun işbirliğini gerektirdiğinden aynı ev sakinleri o ev reisinin başkanlığı altındadır. Aynı nesilden gelen, veya aynı tabiatüstü bir cedden geldiklerini iddia eden muhtelif ev sakinleri de bir gurup teşkil ederler. Sahilde kurulmuş olan köyler, işte bu mülk sahibi guruplardan müteşekkildir. Mülk sayılan şeyler avcılık, balıkçılık ve meyva toplama alanlarıdır. Bu istihsal kaynaklarının mülkiyetinden maada bir de daha kıymetli addedilen şeref unvanları, türküler, danslar, aile hikâyeleri veya mitler ve ün senbolü olan armalar gibi imtiyazların mülkiyeti vardı.

Bütün bu manevî imtiyazlar her ne kadar aynı aile içinde kalırsa da

aileden yalnız bir fert bunlara tesahüp eder ve ancak o bu haklardan faydalanır.

Bu imtiyazların en büyüğü asalet unvanlarıdır. Her ailenin bir sıra unvanı vardır; en zengin ve ehliyetli kimseler bu unvanları elde edebilir. Unvan kazanmanın iki yolu vardır. Birincisi aileden tevarüs etmektir: bu miras en büyük oğula düşer. Küçük oğullar rütbesiz ve unvansız kalırlar; onlar avamdan addedilirler. İkincisi, zengin şahıslar, potlaç denilen büyük ziyafetlerde unvan kazanırlar.

Kadınların başlıca meşgalesi ev işi değil, battaniye dokumak ve sedir ağacı kabuğundan hasırlar ve sepetler örmektir. Bu eşyalar erkeklerin yaptıkları kıymetli sandıklarda muhafaza edilir. Erkekler de aynı şekilde icabında para olarak kullanılan kayıklar inşa ederler ve sedef parçaları biriktirirler. Fazla eşyası olan zengin adamlar, icabında bu eşyaları faize verirler. İşte bu eşyalar potlaçlarda unvan kazanmak için elden ele dolaşır.

Bir potlaçta dağıtılan eşyayı temin etmek bir kişinin harcı değildir. Reis ve ona bağlı olan akraba gurubu bu eşyayı temin etmek işini üzerine alır. Reisin bu eşya mübadelesiyle kazandığı şerefin gölgesi, ona eşya vermek suretiyle yardım eden akrabalarına da bir parça düşer. Bunların verdiği mallar sonradan faizi ile birlikte kendilerine iade edilir.

Bir ünvana varis olan bir çocuk muayyen bir yaşa gelince babası ona bir miktar malla cemiyette taşıyacağı unvanı verir. O günden itibaren çocuk, kabilenin unvanlı adamları arasında bir mevki sahibi olur. Potlaçlardaki unvan mübadelelerine artık iştirak edebilir; iştirak ettikçe de rütbesi yükselir. Önemli bir insan sık sık unvan ve ad değiştirir. Bunun için de muhtelif fırsatlar vardır: düğün, torunların erginliği (bülûğa ermesi), rakip bir reise meydan okuma gibi muhtelif sebeplerle verilen potlaçlar gibi.

Düğünlerde unvanlar şu tarzda alınır. Kaynata servetini ve unvanlarını damadına devreder. Bazen bir erkeğin aynı kadınla, her defasında yeni unvanlar almak şartıyla, dört defa evlendiği olur. Fakat damat da her defasında servetini dağıtmak mecburiyetindedir. Mamafî bu serveti yine faiziyle birlikte toplar.

Kvakiutl'ların mitlere, armalara, unvanlara bu kadar düşkünlüğü kültürlerinin özünü gösterir. Bu imtiyazları rakiplerini utandırmak için ziyafet musabakalarında kullanırlar. Potlaçın da başlıca hususiyeti üstünlük gösterip karşısındakini utandırmaktır. Potlaçta misafirler rütbesine göre oturduktan sonra, ev sahibi olan reis en açık bir şekilde üstünlüğünü iddia eden bir nutuk söyler. Büyüklüğü, zenginliği, cömertliği ile öğünür ve dağıttığı malları kendisine iade edemeyecek olan zavallı misafirlerine acır. Aile hikâyeleri de temsil edilip reisin bütün imtiyazları, üstünlükleri sayılır. Reisin taraftarları methiyeler söylerler. Bu türküler kültürlerinin en dikkate değer tarafıdır. Bütün gayeleri,

bütün arzuları üstünlük fikri etrafında toplanır. Kvakiutl'ların bütün iktisadi sistemleri ve buna bağlı sosyal teşkilâtı, üstünlük fikrini bir manya haline getirmiştir. Bir reis rakibini iki yoldan ezebilir. Birincisi, kendisine gereken faizi ile birlikte, geri veremeyeceği kadar mal vermek; ikincisi de, mülkü tahrip etmektir.

Mal tahribi muhtelif şekillerde olur. Ziyafet sahibi en kıymetli bakırını kırar ve parçalarını misafirine verir. Fakat en taşkın hareket, parçaları denize atmaktır. Bazen bir köleyi öldürürler. Bazen de yağları dökerler.

Büyük potlaç ziyafetlerinde fazla miktarda yağ sarfedilir, misafirlere yedirilir, hatta ateşe dökülür. Hele bir defasında misafir ev sahibini küçük düşürmek için ateşi yedi kayık ve dört yüz battaniye ile söndürmeğe çalışmıştır. Ev sahibi de altta kalmamak için ev tutuşuncaya kadar ateşe yağ döker. Fakat gerek ev sahibi, gerek misafirler sanki hiçbir şey olmuyormuş gibi lâkayd seyrederek. Böyle musabakalara her kes gıpta eder. Kvakiutl'ların bir sözü vardır: "Biz silâhla değil, malla mücadele ederiz.", Böyle bir iktisadi müsabakada üstün gelen bir reis hem kendisi için hem de ailesi için şeref kazanmış olur.

Bütün hayatları müddetince devam eden bu unvan ve şöhret rakabeti, bu kültürün en belirmiş vasfıdır. Unvan, mit, türkü gibi gayri maddi kıymetler onların bu üstünlük arzularını ifade eden birer vasıttan başka bir şey değildir. Bu imtiyaz musabakalarında mitler ve türküler bir Kvakiutl adamını hayat gayesine yaklaştırmak için birer vasıttan ibarettir.

Üç ayrı cemiyette edebî şekillerin sosyal işlevini (fonksiyonunu) inceledik.

Dobu'ların sihir formüllerinin işlevi, şüphe ve korku içinde olan ferde emniyet vermek ve muhitile mücadele edebilmesi için kendisine kuvvet temin etmektir.

Trobriand'ların mit veya kutsal hikâyeleri mülkiyet münasebetlerini, iş bölümünü ve sosyal yapıyı, kısacası mevcut sosyal nizamı idameye hizmet eder.

Kvakiutl'ların aile hikâyeleri, unvanları v. s. tabakalaşmış olan bu cemiyette fertlerin ve ailelerin sosyal mevkiini gösteren miyarlardır.

Kültürleri içinde bu edebî şekilleri gösterdikten sonra, başta söylediğimizi tekrar edebiliriz: cemiyet bünyelerine göre değişen muhtelif edebî şekiller vardır. Bu muhtelif edebî tipler, cemiyetin bünyesinin karakteristiğine ve bu bünyenin hususî şartlarına uygun olan ifade işlevleri olarak belirirler.

Bibliyografya:

(1). Boas, F., and others	— General Anthropology, New York, 1938.
(2). Fortune, R. F.,	— Sorcerers of Dobu, London, 1932.
Benedict, R.,	— Patterns of Culture, New York, 1934.

A. Ü. D. T. C. Fakültesi Dergisi F. 5

- (3). Malinowski, B., — Argonauts of the Western Pacific, London 1922.
 Malinowski, B., — Coral Gardens and their Magic, 2 vols. London, 1935.
- Malinowski, B., — Myth in Primitive Psychology, New York, 1926.
- (4). Boas, F., — Ethnology of the Kwakiutl, 2 vols. 35th Annual Report of the Bureau of American Ethnology. Washington. 1921.
- Boas, F., — Contributions to the Ethnology of the Kwakiutl, Columbia University Contributions to Anthropology, III, New York, 1925.
- Boas, F. and Hunt, G. — Kwakiutl Texts. The Jesup north Pacific Expedition, III. New York, 1905.
- Benedict, R., — Patterns of Culture, New York, 1934.
- Goddard, P. E. — Indians of the Northwest Coast. American Museum of Natural History. New York, 1934.
-